

B
Musea
Brugge

‘den broek ant lijf’

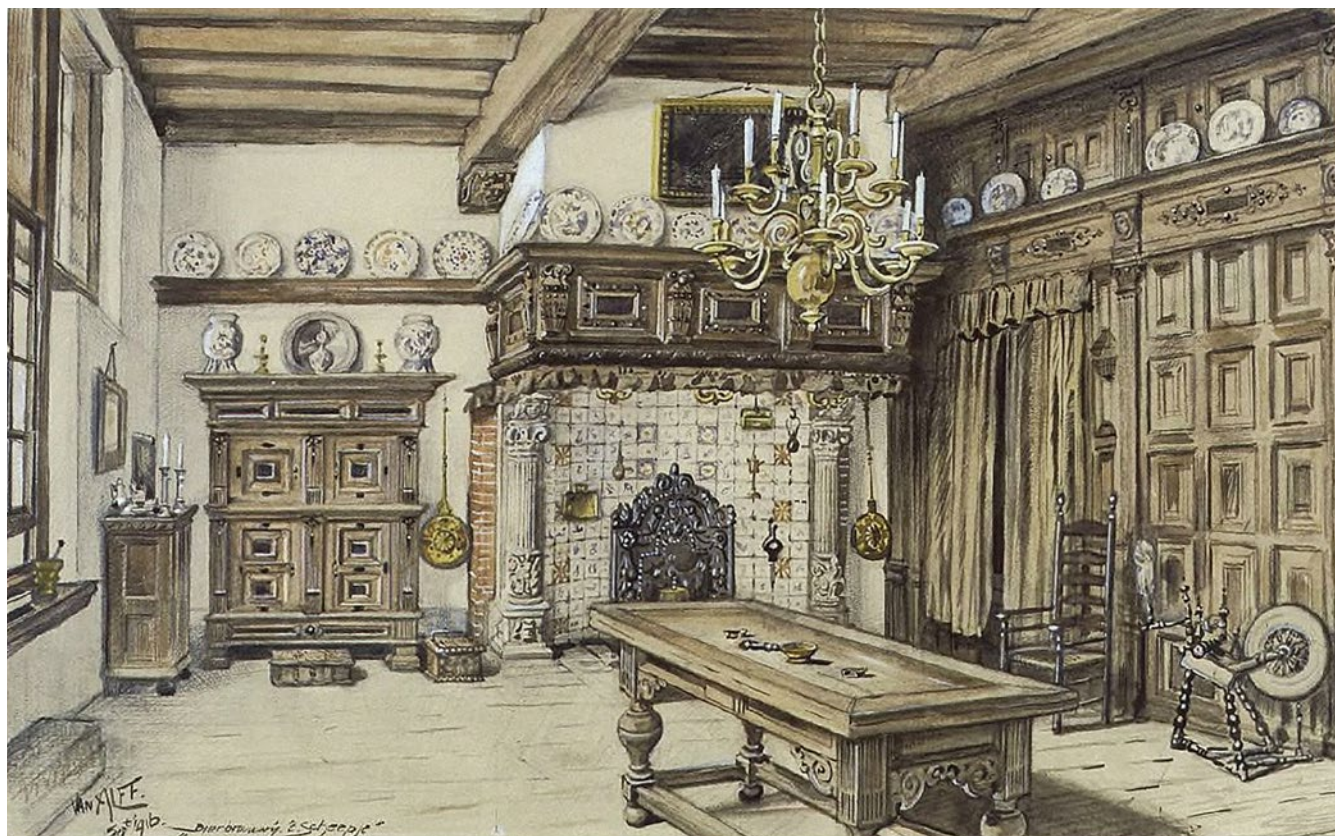
17e-eeuwse genummerde spreukborden

Vóór het midden van de 16e eeuw zijn woorden of teksten op gebruiksvoorwerpen eerder zeldzaam. Veelal zijn ze eerder functioneel en vertellen ze iets over de inhoud van een object of de eigenaar ervan. Tegen het eind van de 16e eeuw komen meer onderhoudende, grappige maar ook moraliserende tekstjes, verzen en spreken voor. Het onroerendergoeddepot van Raakvlak “De Pakhuizen” bezit enkele sprekende voorbeelden op faienceborden. – Jan Huyghe & Griet Lambrecht

De opkomst van deze ‘tekstjes’ hangt samen met de afname van het anal-fabetisme onder de bevolking. De 17e eeuw was voor de Nederlanden een periode van economische bloei en culturele ontwikkeling waarbij tijdelijk de

alfabetiseringsgraad opvallend hoog was. Er werd veel aandacht besteed aan onderwijs omdat het in een snel groeiende economie erg belangrijk was om te kunnen lezen. Met de achteruitgang van de economie in de 18e eeuw daalde

de geletterdheid om pas na het midden van de 19e eeuw opnieuw te verbeteren. Deze tijdelijke toename in geletterdheid weerspiegelt zich dus ook in de materiële vondsten die worden aangetroffen. In dit artikel worden twee spreukborden in de kijker gezet. Ze zijn vervaardigd in faience. Dat is gebakken aardewerk dat met een ondoorzichtige witte tینگlazuurlaag is bedekt. Op deze wijze krijgt dit aardewerk het uitzicht van Chinees porselein. Spreukborden zijn borden zonder een standring, dus met een plat

Interieur brouwerswoning 't Scheepje uit de 17de eeuw, door: Alff, P.N. (1878-1962), © Noord-Hollands Archief / Beeldcollectie van de gemeente Haarlem, inventarisnummer: 41653.

17e-eeuws genummerd spreukbord "den broek ant lijf". Het is de vijfde regel van een zesregelige vers. Foto © Raakvlak

standvlak. Ze hebben een diameter van ongeveer 22 cm. Decoratief bestaan er twee soorten spreukborden. Deze omringd met een lauwerkans zoals de exemplaren aangetroffen in Brugge, of deze omringd door een fries met overdadige symmetrische versiering (grotesken) aan weerszijden en een kroon erboven. Door het ontbreken van deze tweede variant in onze uitgebreide archeologische collectie, lijkt het erop dat deze tweede variant zijn weg naar Brugge niet heeft gevonden. Op het eerste zicht doen de borden wat vreemd aan. De tekstjes: "den broek ant lijf" en "als wel u zeegen wijs" zeggen ons niet veel. Dit komt omdat deze borden oorspronkelijk deel uitmaken van een serie van zes naast elkaar uitgestalde borden. Waarbij elk bord één tekstregel weergeeft van een zesdelige spreuk. Dit is te herkennen aan het nummer bovenaan de versregel. Bij de borden uit onze

collectie gaat het toevallig tweemaal over de vijfde regel. Beide spreuken zijn opgebouwd volgens het rijmschema AABCCB. Het eerste bord maakt deel uit van volgende vers:

*gy mannen fijn
die tuys wil sijn
in rust en vree
zo geevd u wijf
den broek ant lijf
en 't wammes mee*

Vrij vertaald: "Julie fijne mannen, die thuis willen zijn, in rust en vrede, je vrouw heeft de broek aan en ook het wambuis mee". De getrouwde vrouw wordt hier als een bazig type afgeschilderd, die thuis de broek aan heeft en aan wie men zich, voor de lieve vrede, maar best kan onderwerpen. Een wambuis waarnaar men in de laatste regel verwijst, is een gewatteerde vest die normaal door

mannen werd gedragen. Aan de wambuis danken we enkele uitdrukkingen zoals "luiwammes" voor personen die maar weinig werk verrichten en "op zijn wammes krijgen" (een pak slaag krijgen). De wambuis aanhebben of meehebben verwijst hier naar iemand die de leiding of het gezag heeft in huis, en versterkt de regel erboven van "de broek aanhebben". De vrouw hier in huis was dus duidelijk de persoon die de beslissingen neemt en de touwtjes in handen heeft binnen het huishouden. Ende man... die ligt duidelijk onder de sloef.

Het tweede bord maakt deel uit van de set:
*Danckt God voor syn goedicheyt
eer gy van den dis afscheit
op dees u milde gaven
want nietd soo seer de spijs
als wel u zeegen wijs
ons voeden kan en laven*

Vrij vertaald: "Dank God voor Zijn goedheid, voordat je de tafel verlaat, voor deze milde gave, want het is niet zozeer de spijs, als wel uw zegening, die ons voeden en verkwikken kan."

Een duidelijke religieuze boodschap. Beide spreukborden zijn te dateren in de tweede helft van de 17e eeuw of het begin van de 18e eeuw en zijn vervaardigd in de Noordelijke

Nederlanden, hoogstwaarschijnlijk in Delft. Ook in Engeland werden dergelijke borden (met Engelse opschriften) vervaardigd. Deze worden daar "merryman plates" (feestgangersborden) genoemd. Er werkten heel wat Nederlandse bordschilders in de Engelse faience-bedrijven die deze ontwikkeling en trend hadden meegenomen richting Engeland.

Deze objecten zijn vrij zeldzaam. Dit is mogelijk te verklaren doordat in archeologische contexten al meerdere, aan elkaar passende scherven bewaard moeten blijven vooraleer men deze borden zal herkennen. Toch blijkt uit de literatuur dat er minstens zeven verschillende zesdelige spreukserviezen moeten bestaan. Dit is gebaseerd op het feit dat er zeven verschillende borden met het nummer 5 zijn gekend. Er konden evenwel nog maar twee volledige reeksen worden gereconstrueerd. Het feit dat dit net de reeksen zijn waar wij ook borden van hebben doet vermoeden dat deze reeksen wel eens de populairste kunnen geweest zijn. Type-rend voor deze borden is hun moraliserende functie.

Behalve deze genummerde spreukborden die deel uitmaken van een zesdelige set werden in Brugge nog twee andere

(ongenummerde) borden gevonden met een enkelvoudige spreuk. Ook deze bevinden zich binnen een lauwerkrans. Deze borden bevatten geen nummer, het zijn dus op zichzelf staande spreuken. De opschriften luiden: "mijn tijd is kortd" en "maar één godt". Het betreft opnieuw moraliserende boodschappen. Het bijzondere aan de borden met een spreuk uit onze collectie is dat deze alle gevonden zijn tijdens verschillende opgravingen in de Wollestraat en het verlengde van deze straat, de Garenmarkt. De Wollestraat, lopende van de Markt naar de Dijver was vanouds een belangrijke handelsstraat en verkeersader. De Garenmarkt verwijst naar de vlas-/garenmarkt die er vanaf 1541 tot de Eerste Wereldoorlog plaatsvond. Dit stadsdeel met in de straatnamen wol en garen was tijdens de middeleeuwen het centrum voor de ambachten zoals wevers, ververs, kleermakers... Wol, laken, vlas en garen waren een belangrijk handelsgoed in die tijd. Na de middeleeuwen weerspiegelde dit stadsdeel ook de tekenen van de economische

17e-eeuws genummerd spreukbord "Als wel u zeegen wijs". Het is de vijfde regel van een zesregelige vers. Foto © Raakvlak

veranderingen in Brugge, de afname van de handel en bedrijvigheid die het middeleeuwse Brugge ooit zo kenmerkte. De straat bleef echter een belangrijk onderdeel van de stedelijke structuur. Misschien maakten de borden met het vers van 'de broek aan het lijf' en 'de wambuis' wel deel uit van de woning van een wol- of lakenhandelaar en waren de verwijzingen naar deze kledingstukken een welgesmaakte grap in zijn atelier of woning.

Bibliografische referentie

Carmiggelt, A. 1991: Een beeld van een vondst. Haagse archeologische vondsten in particulier bezit. in: VOM REEKS 1991-4, p. 63.

Hupperetz, W. 1993, Oproep: genummerde spreukborden uit de 17e eeuw, Westerheem 42, pp.80-82.